МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.6
DOI https://doi.org/10.32782/klj/2026.3.48

Анісова О. І.,
аспірантка
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
ORCID: 0009-0002-4571-8190

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ДЖЕРЕЛ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проведено комплексне теоретико-правове дослідження та систематизацію багаторівневої системи джерел правового регулювання виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу (далі – МКА) в Україні. Автор аргументує, що практична дієвість МКА як провідного альтернативного інструменту вирішення транскордонних спорів безпосередньо залежить від ефективності механізмів визнання та примусового виконання арбітражних рішень через судову екзекватуру. Дослідження набуває особливої актуальності в умовах стратегічного курсу України на європейську інтеграцію, що вимагає неухильної гармонізації національної нормативної бази із міжнародними стандартами та правом ЄС. У статті детально проаналізовано ієрархічну структуру джерел, яку диференційовано за рівнями (міжнародний, національний, договірний) та характером обов'язковості: імперативні, надімперативні, диспозитивні норми та «*м'яке право*». Ключову увагу приділено Нью-Йоркській конвенції 1958 року як універсальному фундаменту системи, а також Європейській конвенції 1961 року, крізь призму їхньої колізійної взаємодії та пріоритету над внутрішнім правом. Досліджено моделі співвідношення міжнародних договорів та національного законодавства, що базуються на принципах субсидіарності та «більш сприятливого права». Окремим вектором аналізу є національне законодавство України (ЦПК, ГПК, спеціальні закони), що встановлює процесуальний порядок виконання рішень. Автор розкриває специфіку застосування надімперативних норм (*lois de police*) та концепції «публічного порядку» як механізмів захисту державного суверенітету, що потребують вузького тлумачення для запобігання неправомірному судовому втручанню. Висвітлено роль диспозитивних інструментів (арбітражних регламентів) та джерел «м'якого права» (Принципи УНІДРУА, Керівництва ІВА) у забезпеченні автономії волі сторін. Особливий акцент зроблено на правовій природі висновків Верховного Суду як «квазіпрецедентів», що забезпечують єдність судової практики та проарбітражний підхід, ґрунтуючись на принципі мінімального втручання. У висновках підкреслено необхідність подолання правової невизначеності у питаннях арбітрабельності та вдосконалення механізмів правозастосування задля створення безпечного інвестиційного середовища та зміцнення довіри міжнародного бізнесу до України.

Ключові слова: *міжнародний комерційний арбітраж; арбітраж; арбітражний розгляд; виконання рішення арбітражу; міжнародний спір; джерела нормативного регулювання; «м'яке право»; імперативні норми; судова практика; колізійні норми; публічний порядок*.

Anisova O. I. Problematic aspects of the systematization of sources of legal regulation of the enforcement of international commercial arbitration awards in Ukraine

Abstract. This article presents a comprehensive theoretical and legal study and systematization of the multi-tiered system of sources governing the legal regulation of the enforcement of international commercial arbitration (ICA) awards in Ukraine. The author argues that the practical effectiveness of ICA as a leading alternative instrument for resolving cross-border disputes is directly contingent upon the efficiency of the mechanisms for recognition and compulsory enforcement of arbitral awards through judicial exequatur proceedings. The study acquires particular relevance in the context of Ukraine's strategic course toward European integration, which necessitates the consistent harmonization of the national regulatory framework with international standards and EU law. The article provides a detailed analysis of the hierarchical structure of sources, differentiated by level

© Анісова О. І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

(international, national, and contractual) and by the nature of their binding force: mandatory, overriding mandatory, dispositive norms, and soft law instruments. Primary attention is devoted to the New York Convention of 1958 as the universal foundation of the system, as well as to the European Convention of 1961, examined through the lens of their conflict-of-laws interaction and supremacy over domestic law. The models governing the relationship between international treaties and national legislation, grounded in the principles of subsidiarity and the "more favorable law", are also examined. A distinct line of analysis addresses Ukraine's national legislation (the Civil Procedure Code, the Commercial Procedure Code, and special laws) establishing the procedural framework for the enforcement of awards. The author elucidates the specifics of applying overriding mandatory norms (lois de police) and the concept of "public policy" as mechanisms for safeguarding state sovereignty, which require narrow interpretation in order to prevent undue judicial interference. The role of dispositive instruments (arbitral rules) and soft law sources (the UNIDROIT Principles, IBA Guidelines) in ensuring party autonomy is also addressed. Particular emphasis is placed on the legal nature of Supreme Court opinions as "quasi-precedents" that promote uniformity of judicial practice and a pro-arbitration approach grounded in the principle of minimal intervention. The conclusions underscore the necessity of overcoming legal uncertainty in matters of arbitrability and improving enforcement mechanisms in order to create a secure investment environment and strengthen the confidence of the international business community in Ukraine.

Key words: *international commercial arbitration; arbitration; arbitral proceedings; enforcement of arbitral awards; international dispute; sources of normative regulation; soft law; mandatory norms; judicial practice; conflict-of-laws rules; public policy*.

Постановка проблеми. Дієвість МКА як провідного альтернативного інструменту вирішення транскордонних спорів безпосередньо залежить від можливості визнання та фактичного примусового виконання його рішень, оскільки лише через судову екзекватуру вони набувають реальної сили. Саме гарантія виконання визначає, наскільки доцільним для бізнесу є обрання арбітражу замість традиційного державного судочинства. Ця спроможність перебуває у прямому зв'язку із якістю законодавчої бази та результативністю її застосування на практиці, що зумовлює обґрунтовану потребу в детальному дослідженні масиву нормативних актів, які становлять джерельну базу виконання рішень МКА. Для України цей аналіз має особливе значення у контексті євроінтеграційних процесів, які вимагають неухильної гармонізації національного законодавства з правовими стандартами Європейського Союзу.

Необхідність та важливість дослідження джерел правового регулювання виконання рішень МКА обумовлена сукупністю правових, економічних та геополітичних чинників, які визначають життєздатність цього інституту, серед яких можна виділити наступні: 1) забезпечення практичної ефективності арбітражу, що безпосередньо залежить від належного функціонування механізмів визнання та виконання рішень, оскільки лише завдяки судовому примусу арбітражне рішення набуває реальної сили; 2) гармонізація із міжнародними стандартами та європейська інтеграція, що є особливо актуальним у контексті інтеграції України до європейського правового простору та необхідності гармонізації національного законодавства з правом ЄС; 3) подолання правової невизначеності та захист публічного порядку з метою чіткого розмежування поняття «судового контролю» та «втручання», запобігаючи необґрунтованим відмовам у виконанні рішень, та забезпечення вузького тлумачення категорії «публічний порядок», що мінімізує ризики суб'єктивізму та забезпечує стабільність міжнародного обороту [1, с. 101]; 4) системне розуміння ієрархії джерел, оскільки подвійний характер регулювання (міжнародні конвенції та національні закони) вимагає глибокого аналізу їх взаємозв'язку для правильного застосування принципів сумлінного виконання міжнародних договорів та «більш сприятливого права» [2, с. 4; 3]. Отже, вивчення цієї теми є фундаментом для створення передбачуваного та безпечного правового середовища, що є запорукою економічного відновлення та довіри світової бізнес-спільноти до України [4, с. 206].

Метою статті є комплексне дослідження та систематизація багаторівневої системи джерел правового регулювання виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу (МКА) в Україні через аналіз складної ієрархії та взаємодії міжнародних конвенцій, національного законодавства, диспозитивних інструментів, норм «м'якого права» та судової практики,

задля розкриття правової природи механізмів примусового виконання арбітражних рішень та забезпечення їх практичної ефективності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тематика джерел правового регулювання та процедури виконання рішень МКА перебуває у стані активного наукового розроблення, основні вектори яких спрямовані на гармонізацію національного законодавства України із європейськими стандартами та Нью-Йоркською конвенцією, тлумачення оціночних категорії як бар'єрів для виконання рішень тощо. Окремі аспекти аналізу джерел МКА в контексті визнання і виконання арбітражних рішень знайшли відображення в дослідженнях таких теоретиків та практиків у сфері МКА як І.Г. Побірченко, Г.А. Цірат, Ю.Д. Притика, В.І. Кисіль, А.С. Довгерт, О.П. Подцерковний, В.І. Нагнибіда, А.В. Петровський, М.А. Тетерук, О.В. Коч, А. Мисишин, С.О. Кравцов, С.М. Теплюк, В.М. Барановська, В.О. Ситий, В.В. Яковлєв та інші.

Проте динамічні зміни в політичній, економічній ситуації, поглиблення інтеграційних процесів України та зумовлені цим нові глобальні виклики вимагають постійної актуалізації досліджень задля подальшої адаптації арбітражних процедур до сучасних умов глобалізації та цифровізації, подолання суб'єктивізму у застосуванні застереження про публічний порядок, зменшення ризиків неправомірного судового втручання, дослідження і вдосконалення механізмів та особливостей правозастосування національних юрисдикцій при безпосередньому приведенні до виконання арбітражних рішень.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання МКА здійснюється на трьох окремих рівнях: 1) міжнародному; 2) національному; 3) договірному (у вузькому розумінні диспозитивної домовленості сторін спору, які використовують арбітраж для вирішення останнього та реалізують принцип «автономії волі сторін» в арбітражі). При цьому лише міжнародний рівень правового регулювання МКА носить універсальний характер [5, с. 303].

На міжнародному рівні акти правового регулювання МКА можна поділити на: 1) нормативні акти, які диференціюються на: а) акти універсальної дії; б) акти локальної дії; та 2) акти ненормативного характеру.

Також науковці виділяють й інші критерії поділу джерел правового регулювання МКА. Зокрема, Мисишин А. пропонує їх диференціацію за такими видами: 1) національне законодавство: 2) міжнародні договори: а) двосторонні договори; б) багатосторонні договори. За територією, на яку поширюється дія джерел правового регулювання питань визнання і виконання рішень МКА, їх можна поділити на національні та міжнародні [6, с. 44].

Заслуговую на увагу в даному контексті думка Якимчук М.Ю., згідно з якою норми міжнародного приватного права, яке також охоплює й регламентацію МКА, пропонується розподіляти на дві категорії. До першої належать норми прямої дії, що безпосередньо регламентують поведінку учасників правовідносин, визначаючи їхні права та обов'язки. Другу категорію становлять колізійні норми, які не регулюють права й обов'язки сторін, а лише встановлюють, право якої держави має застосовуватися для врегулювання відповідних правовідносин у конкретній ситуації. За формою зовнішнього закріплення вказаних норм, тобто за критерієм джерела, останні розподіляються на: 1) міжнародні договори; 2) національне законодавство; 3) міжнародні і торговельні звичаї; 4) судова та арбітражна практика [2, с. 3].

Підсумовуючи різні наукові думки у підходах до поділу та визначення різновидів джерел МКА, вбачається можливим здійснення їх диференціації також за критерієм обов'язковості до застосування на:

1) Імперативні джерела (*Mandatory Law*), які охоплюють норми права, які є обов'язковими для учасників арбітражних правовідносин і не можуть бути змінені або виключені за їхньою згодою. У арбітражі вони зазвичай поділяються на процесуальні (норми права місця арбітражу, *lex arbitri*) та матеріальні (норми права, що застосовується до суті спору, *lex causae*). До імперативних джерел відносяться:

а) Міжнародні багатосторонні конвенції: Нью-Йоркська Конвенція ООН про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 року (далі – Нью-Йоркська конвенція) [7]; Європейська Конвенція

про зовнішньоторговельний арбітраж від 21.04.1961 року (далі – Європейська конвенція) [8]; Угода щодо застосування Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж 1962 року [9]; Міжамериканська конвенція про міжнародний комерційний арбітраж від 1975 року (прийнята на конференції з міжнародного приватного права Організації Американських Держав, яка відбулася в Панамі) [10]; Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами [11].

б) Міжнародні двосторонні договори. Такі договори укладаються в двосторонньому порядку між окремими державами та направлені на врегулювання питання щодо надання правової допомоги державами-учасницями одна одній у певних сферах, в тому числі порядок взаємодії між компетентними органами різних держав для надання правової допомоги, виконання процесуальних дій, вручення документів тощо. Такі договори можуть включати, як прямі застереження про надання взаємної допомоги в сфері вирішення комерційних спорів та арбітражу, так і опосередковано ці питання можуть унормовуватись шляхом їх включення у сферу цивільних правовідносин, щодо яких державами надається взаємна правова допомога. Україна має широкий перелік двосторонніх договорів про надання правової допомоги у цивільних і комерційних справах [12], частина з яких укладена України, починаючи з часу незалежності, а інша частина, укладена за участю СРСР та/або УРСР, застосовується у порядку правонаступництва згідно із Законом України «Про правонаступництво України» та положеннями Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів від 1978 року [6, с. 44]. Прикладами таких двосторонній договорів є Угода між Урядом України та Урядом Австралії про торговельно-економічне співробітництво від 17.03.1998 року, ратифікована Україною 06.07.1999 року, Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1993 року (ратифікований 04.02.1994 року, набув чинності 04.04.1994 року).

в) Національне законодавство. В Україні міжнародний комерційний арбітраж та виконання його рішень регламентується Законом України «Про міжнародне приватне право» [13], Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [14], Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [15], Законом України «Про виконавче провадження» [16], Цивільним процесуальним кодексом України [17], Господарським процесуальним кодексом України [18].

г) Надімперативні норми (*Lois de police*). Це особлива категорія імперативних положень національного або міжнародного права (також відомі як «*норми безпосередньої дії*» або «*overriding mandatory rules*»), дотримання яких держава вважає критично важливим для захисту свого публічного порядку: політичного, соціального чи економічного устрою. Як відзначає Нагнибіда В.І., характеризуючи надімперативні норми у сфері МКА, вони підлягають безпосередньому застосуванню до відповідних правовідносин незалежно від положень як колізійних норм, так і норм права, визначених на їх підставі як застосовне право. У сфері міжнародного комерційного арбітражу такі норми розглядаються як один із ключових чинників, що обмежують автономію волі сторін та дискреційні повноваження арбітражного складу щодо вибору матеріального і процесуального права, яке регулює договірні відносини та предмет спору, незалежно від того, чи підпорядковуються вони певному національному правопорядку, чи джерелам транснаціонального права, зокрема *lex mercatoria*. [19, с. 78]. Прикладами надімперативних норм на рівні національного законодавства України є приписи ст. 14 Закону України «Про міжнародне приватне право», яка прямо встановлює, що положення цього Закону не виключають застосування імперативних норм права України, які регулюють відповідні правовідносини, незалежно від того, право якої держави визначене як застосовне; крім того, суд наділений правом застосувати імперативні норми права іншої держави, якщо вони перебувають у тісному зв'язку зі спірними правовідносинами, за винятком випадків, встановлених законом [13]; ч.5 ст. 13 Цивільного кодексу України, що забороняє використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції або зловживання монопольним становищем [20].

Яскравим прикладом надімперативної норми у міжнародному приватному праві є положення частини 2 ст. V Нью-Йоркської конвенції щодо публічного порядку та об'єктивної арбітрабільності, відповідно до якої у визнанні та приведені до виконання арбітражного рішення може бути також відмовленого, якщо держава виконання визнає, що об'єкт спору не може бути предметом арбітражного розгляду за законами цієї держави, або визнання і виконання арбітражного рішення суперечать публічному порядку країни виконання. Наведена норма виступає міжнародним механізмом контролю, що базується на надімперативних вимогах держави виконання.

Таким чином, головна відмінність між імперативними та надімперативними нормами полягає в тому, що *Mandatory Law* діє як обов'язкове правило лише в межах відповідної правової системи (місця арбітражу або обраного права), тоді як *Lois de police* мають «активну роль»: вони «коригують» колізійний метод і застосовуються безпосередньо в силу закону, щоб захистити публічні інтереси держави. Лише порушення надімперативних норм, що становлять основу правопорядку, є безумовною підставою для відмови у виконанні рішення МКА через застереження про публічний порядок, в той час як порушення імперативних норм таку підставу не створюють.

2) Диспозитивні джерела опосередковують сукупність правових інструментів та нормативних положень, які не мають обов'язкової юридичної сили (на відміну від імперативних норм), проте відіграють ключову роль у регулюванні арбітражного процесу завдяки реалізації принципу автономії волі сторін (lex voluntatis) [21, с. 30]. До диспозитивних джерел відноситься більшість норм Регламентів, арбітражних установ (Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (ICAC), Арбітражного інституту Стокгольмської торговельної палати, Міжнародної торгової палати (ICC), Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ 1976 року, Арбітражний Регламент ЮНСІТРАЛ, які застосовуються за погодженням сторін, що дозволяє сторонам самостійно визначати процедуру розгляду арбітражного спору та «підлаштувати» процес під власні потреби в межах автономії волі.

3) «М'яке право» (*Soft Law*) становлять міжнародні документи рекомендаційного характеру (принципи, правила, керівництва), розроблені такими міжнародними організаціями як УНІДРУА, ЮНСІТРАЛ або ІВА, а також звичаї торгового обороту, що утворюють неформальну нормативну базу, яка забезпечує гнучкість, конфіденційність та ефективність арбітражу, дозволяючи сторонам уникати жорстких обмежень національних правових систем, та одночасно сприяє уніфікації арбітражної практики на глобальному рівні [22, с. 16], [23, с. 31]. Прикладами джерел «м'якого права» є: Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж 1985 року, Рекомендації для арбітражних установ та інших заінтересованих органів щодо арбітражних розглядів, що проводяться на основі Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ (у редакції 2010 року), які застосовуються в диспозитивному порядку; Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА, які, на думку Нагнибіди В.І., становлять гнучкий правовий інструмент для регулювання договірних відносин у міжнародній комерційній практиці, як частина концепції *lex mercatoria*, та засіб тлумачення і доповнення міжнародних договорів або національного законодавства [22, с. 17]; Керівництва ІВА (Міжнародної асоціації юристів): Керівництво ІВА з конфліктів інтересів у міжнародному арбітражі (2014), Правила ІВА про отримання доказів у міжнародному арбітражі (2010, 2020), Керівництво ІВА з представництва сторін у міжнародному арбітражі (2013), Керівництво ІВА зі складання міжнародних арбітражних застережень (2010), Правила етики міжнародних арбітрів ІВА (1987).

4) Судова практика. Правова система України, яка належить до романо-германської правової сім'ї, на відміну від англосаксонської моделі права, не визнає судовий прецедент джерелом права. Відповідно, правові позиції, викладені у судових рішеннях, не створюють нових норм права та не мають нормативного характеру. Виняток становить практика Європейського суду з прав людини, яка відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визнається джерелом права в Україні [24].

Водночас у забезпеченні однакового застосування законодавства особливу роль відіграють правові висновки Верховного Суду, які хоча й не набувають статусу джерела права, проте мають своєрідну правову природу, яка характеризується поєднанням окремих ознак інтерпретаційного акта та прецедентної практики, не ототожнюючись при цьому з класичним судовим прецедентом, з огляду на що в сучасній юридичній доктрині вони обґрунтовано розглядаються як особливий правовий феномен, який в науковій літературі нерідко характеризують терміном «квазіпрецедент» [25, с. 47]. Так, правові висновки Верховного Суду не мають правотворчого характеру, а реалізують функцію офіційного роз'яснення змісту чинних правових норм і вироблення єдиного підходу до їх застосування, в зв'язку з чим виступають орієнтиром для судів нижчих інстанцій під час вирішення аналогічних спорів, що сприяє формуванню єдиної та передбачуваної судової практики, а також реалізації принципу правової визначеності. Так, ч.5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, повинні враховуватися іншими судами під час застосування відповідних правових норм. Аналогічні приписи містяться і в процесуальному законодавстві, зокрема, ч.4 ст. 263 ЦПК України та ч.4 ст. 236 ГПК України встановлюють обов'язок суду враховувати правові висновки Верховного Суду під час вибору та застосування норми права до спірних правовідносин. Разом із тим обов'язок врахування не є абсолютним, оскільки законодавство не позбавляє суд можливості відступити від раніше сформульованої правової позиції Верховного Суду, якщо таке відступлення є належним чином мотивованим та обґрунтованим (ст. 403 ЦПК України, ст. 302 ГПК України) [22], [23].

Цікавим прикладом судової практики, яка змінює вектор правозастування у бік проарбітражної позиціє, є постанова Великої Палати Верховного Суду від 01.11.2023 року у справі № 910/3208/22, в якій досліджувалось питання поширення чинності арбітражного застереження, викладеного в контракті, на спір за участю особи, яка не підписувала цей контракт, однак набула прав та обов`язків його сторони, та застосування до спірних правовідносин вимог ст. 8 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», п.7 ч.1 ст. 226 ГПК України, які встановлюють обов'язок суду залишити позов без розгляду і направити сторони до арбітражу. Верховний Суд висловив позицію, згідно з якою включення сторонами до договору умови із арбітражним застереженням поширює дію такої арбітражної угоди також на правовідносини, які виникають за участю особи, що в подальшому вступила у відповідні договірні відносини, набувши прав та обов'язків сторони договору [26].

Прикладом сталого підходу у питанні визначення меж перегляду національним судом арбітражного рішення є правова позиція Верховного Суду, викладена у постанові 21.12.2023 року у справі № 824/83/23 [27], згідно з якою констатовано дотримання загальновизнаного для проарбітражних юрисдикцій принципу мінімального втручання державних судів у діяльність МКА під час розгляду заяв про скасування арбітражних рішень, оскільки повноваження суду не охоплюють перевірку правильності застосування арбітражним складом норм матеріального права чи переоцінку вирішеного спору по суті, а обмежуються виключно встановленням наявності або відсутності підстав для скасування арбітражного рішення, вичерпний перелік яких регламентовано ч.2 ст. 34 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», ч.2 ст. 459 ЦПК України.

Таким чином, регулювання та регламентація МКА здійснюється широким масивом нормативних та ненормативних джерел, які визначають різні аспекти арбітражу, починаючи його поняттям, місцем серед способів вирішення комерційних спорів з іноземним елементом, статусом та змістом як процедури, порядком обрання арбітражної установи, формування складу арбітражу, визначенням арбітражної угоди, диспозитивних повноважень сторін спору у вирішенні процедурних аспектів арбітражного провадження, та завершуючи процедурою звернення арбітражного рішення до виконання, включно із його визнанням та безпосереднім виконання у країні виконання.

При цьому необхідно констатувати, що джерела унормування процедури визнання

та виконання арбітражних рішень є значно вужчими у порівнянні із загальним правовим полем МКА. В Україні виконання арбітражних рішень ґрунтується на приписах Нью-Йоркської конвенції, Європейської конвенції, які ратифіковані Україною та набули для неї чинності відповідно 10.01.1961 року та 07.01.1964 року, та національних законодавчих актах: Закон України «Про міжнародне приватне право», Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж», Закон України «Про виконавче провадження», Цивільний процесуальний кодекс України.

Проте, превалююче та особливе місце серед наведених джерел обґрунтовано займає саме Нью-Йоркська конвенція, яка вже у власній назві закріпила своє предметне спрямування на врегулювання правовідносин щодо визнання та виконання іноземних арбітражних рішень. Наразі вона є одним з основних міжнародних нормативних актів універсальної дії та ратифікована понад 170 державами, зокрема й Україною.

Досліджуючи значення Нью-Йоркської конвенції та її співвідношення у із національним правом, окремі науковці пропонують у межах правопорядку держави місця виконання арбітражного рішення виокремлювати два самостійні складники правового регулювання визнання та примусового виконання арбітражних рішень: матеріальний і процесуальний, які, як правило, закріплюються в єдиних нормативно-правових актах, передусім у національних законах про арбітраж. При цьому матеріально-правові норми здебільшого відтворюють вичерпний перелік підстав для відмови у визнанні та приведенні до виконання арбітражних рішень, закріплений Нью-Йоркською конвенцією. Процесуально-правові норми, натомість, є індивідуальними для кожного окремого правопорядку, хоча й формуються в межах, окреслених зазначеною Конвенцією, та регламентують особливості відповідної процедури [28, с. 338].

МКАС при ТПП України при підготовці юридичного висновку (AMICI CURIAE BRIEF) для Верховного Суду у справі № 910/8318/16 за позовом ТОВ «Березанський переробний завод» до ТОВ «Грейн пауєр» про стягнення грошових коштів, яка перебуває на розгляді великої палати верховного суду, який був затребуваний при розгляді Великою Палатою Верховного Суду справи № 910/3208/22, визначаючи правовий статус Нью-Йоркської конвенції у системі законодавства України, акцентував увагу на тому, що Нью-Йоркська конвенція є, перш за все, міжнародним договором та повинна трактуватися в світлі приписів ст. 27, 31, 32 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, як обов'язкове до застосування нормативне джерело, невиконання якого не може обумовлюватися приписами внутрішнього права, особливо зважаючи на приписи ст. 9 Конституції України, ст. 10 Цивільного кодексу України, ч.2 ст. 3 ГПК України, які однозначно закріплюють примат міжнародного договору над будь-яким актом національного законодавства України, за виключенням Конституції України. Наведене дозволяє виокремити три самостійні ситуації співвідношення Нью-Йоркської конвенції та законодавства України: 1) у випадку, коли Нью-Йоркська конвенція та національне законодавство містять норми, що регулюють тотожний предмет правовідносин, пріоритет надається положенням Конвенції, якщо тільки відповідні норми національного закону не є більш сприятливими для сторін; 2) за відсутності у Нью-Йоркській конвенції норми, яка б регулювала конкретне питання, що виникає у правозастосовній практиці, національне законодавство підлягає субсидіарному застосуванню як доповнення до конвенційного регулювання; 3) у разі якщо Нью-Йоркська конвенція містить пряме відсилання до норм національного права, застосуванню підлягає відповідне національне законодавство [3].

Відповідно до п.1 ст. I Нью-Йоркської конвенції Конвенція поширює свою дію на визнання та приведення до виконання арбітражних рішень, ухвалених на території держави, відмінної від тієї, у якій порушується питання про їх визнання та виконання, у спорах за участю як фізичних, так і юридичних осіб, а також до арбітражних рішень, які відповідно до законодавства держави виконання не належать до категорії внутрішніх рішень.

Схоже за змістом положення встановлює й ст. 35 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», відповідно до якої

арбітражне рішення незалежно від держави, на території якої воно було постановлене, має обов'язкову юридичну силу та підлягає виконанню за умови звернення заінтересованої особи до компетентного суду з відповідним письмовим клопотанням, з дотриманням вимог, передбачених статтями 35 і 36 вказаного Закону.

Одночасно, на відміну від Нью-Йоркської конвенції, яка умовно поділяє арбітражні рішення на «іноземні» та «внутрішні», Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» поширює загальні засади визнання та виконання арбітражних рішень також і на внутрішні рішення, оскільки не містить застереження про їх виключення із сфери регулювання Закону.

Згідно зі ст. III Нью-Йоркської конвенції кожна держава – учасниця визнає арбітражні рішення обов'язковими і приводить їх до виконання згідно з процесуальними нормами тієї території, де запитується визнання та приведення до виконання цих рішень, на умовах, викладених у наступних статтях Конвенції. Згадані процесуальні норми приведення до виконання рішень МКА в Україні врегульовані главою 3 Розділу IX ЦПК України (ст. ст. 474-482). На думку Кравцова С.О., виключення Нью-Йоркською конвенцією із сфери свого регулювання питань процесуального порядку виконання арбітражних рішень, негативно звужує обсяг правового захисту арбітражних рішень, залишаючи за компетентним судом право відмовити у визнанні та виконанні арбітражного рішення [29, с. 53].

Статті IV, V Нью-Йоркської Конвенції, які за змістом інкорпоровані відповідно у ст. ст. 35, 36 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» та ст. ст. 476, 478 ЦПК України, визначають мінімальний перелік документів, які додаються до клопотання про визнання та приведення до виконання арбітражного рішення, у вигляді оригіналів або належним чином засвідчених копій арбітражного рішення та арбітражної угоди і, за необхідності, їх перекладу, якщо вказані документи викладені іноземною мовою, та встановлюють вичерпний перелік підстав для відмови у визнанні та виконанні арбітражного рішення.

Що стосується Європейської конвенції, то, на відміну від Нью-Йоркської конвенції, вона номінально відноситься до нормативних актів локальної дії, хоча охоплює учасників, які виходять за межі Європейської спільноти, що фактично свідчить про її універсальну дію [5, с. 304]. З приводу правового значення Європейської конвенції Яковлєв В.В. зазначає, що вона є нормативним актом, який встановлює міжнародно-правові стандарти альтернативного вирішення спорів у сфері арбітражу [30, с. 86].

В контексті безпосереднього регулювання процедури визнання та приведення до виконання рішення МКА Європейська конвенція має значну вужчу сферу регулювання у порівнянні з Нью-Йоркською конвенцією та закріплює такі ключові положення: визнає допустимим ініціювання процедури оскарження та скасування арбітражного рішення у встановленому порядку; визначає правовий взаємозв'язок між скасуванням арбітражного рішення компетентними органами однієї держави та правовими наслідками такого скасування для визнання і виконання зазначеного рішення на території іншої держави; регламентує кореляцію між підставами, що слугують підґрунтям для скасування арбітражного рішення, та правовими наслідками відмови у його примусовому виконанні [23, с. 100].

Таким чином, право місця виконання арбітражного рішення відіграє визначальну роль у регулюванні процедури визнання та примусового виконання арбітражних рішень як у матеріально-правовому, так і в процесуальному аспектах, що кореспондується із сучасною архітектурою МКА, яка вибудувана на засадах динамічної рівноваги між міжнародною уніфікацією та правовою автономією держав. Нью-Йоркська конвенція виступає свого роду ядром та першоджерелом цієї системи: вона окреслює непорушні межі матеріально-правового та процесуального регулювання визнання й виконання арбітражних рішень, закріплює базові процесуальні принципи, формуючи тим самим загальні міжнародно-правові стандарти у відповідній сфері та залишаючи національним юрисдикціям простір для адаптації загальних стандартів до власних правових традицій і цінностей.

Висновки. Наразі сфера правової регламентації МКА характеризується уніфікацією правового регулювання, що є закономірною відповіддю на об'єктивну потребу у забезпеченні узгодженої взаємодії правових систем різних держав в умовах глобалізації міжнародних комерційних відносин. Пройшовши шлях від перших універсальних міжнародно-правових інструментів до сучасної розгалуженої системи міжнародно-правового регулювання, уніфікаційний процес набув якісно нового змісту та втілився на міжнародному рівні у Нью-Йоркській і Європейській конвенціях та на національному рівні у положеннях Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», ЦПК України, які становлять яскравий приклад імплементації уніфікованих міжнародно-правових стандартів у національне законодавство.

Одночасно система джерел правового регулювання МКА не обмежуються міжнародними багатосторонніми конвенціями та національним законодавством, а органічно доповнюються й іншими, як то: міжнародні двосторонні договори, надімперативні норми, диспозитивні джерела, норми «м'якого права», судова практика у сфері МКА.

Становлячи складну систему, джерела правового регулювання МКА не існують відокремлено одне від одного, а активно взаємодіють між собою та перебувають у постійному взаємозв'язку, побудованому на принципах ієрархії, гармонізації та взаємодоповнюваності. Таким чином, система джерел працює як багаторівневий механізм, де міжнародні стандарти задають глобальну рамку, національне законодавство забезпечує процесуальний примус, а арбітражні регламенти та судова практика забезпечують гнучкість та передбачуваність розгляду справ, та у своїй сукупності характеризується наступними особливостями: 1) пріоритетом міжнародних договорів (конвенцій) над національним законодавством, коли внутрішнє право не може бути виправданням для невиконання конвенційних зобов'язань, забезпечуючи сумлінність виконання міжнародних договорів; 2) колізійному зв'язку між Нью-Йоркською та Європейською конвенціями; 3) імплементацією міжнародних стандартів у національне право; 4) подвійним характером регулювання, коли конвенційний рівень встановлює загальний міжнародний стандарт та вичерпний перелік підстав для відмови у виконанні рішення, тоді як національне право (lex fori) регулює технічні та процедурні аспекти такого виконання; 5) принципом «більш сприятливого права» (ст. VII Нью-Йоркської конвенції), який дозволяє зацікавленій стороні посилатися на норми національного законодавства, якщо вони встановлюють більш ліберальний режим для виконання рішення, ніж сама Конвенція; 6) обмеження судового втручання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Петровський А.В. Європейські стандарти у сфері визнання та виконання рішень МКА та їх імплементація в національне законодавство. *Київський часопис права*, 2025, 3. URL: https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/660/627

2. Якимчук М.Ю. Джерела міжнародного приватного права: теоретико-правовий аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23).* URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21ymytpa.pdf

3. Юридичний висновок МКАС при ТПП України (AMICI CURIAE BRIEF) для Верховного Суду у справі № 910/8318/16 від 18.10.2023 року. URL: https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Vysnovok-dlya-VP-VS-MF.pdf

4. Ситий В.О. Міжнародний комерційний арбітраж в Україні за умов воєнного стану: правові засади визнання та примусового виконання рішень. *Нове українське право* 5 (2025). URL: https://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/884/812

5. Поляков Р. Б. Порівняльно-правовий аналіз нормативних актів, які регулюють порядок вирішення спорів міжнародним арбітражем. Comparative legal analysis of regulations governing the procedure for resolving disputes by international arbitration. *Право і суспільство*. № 4/2020. С. 302-308. URI: https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/29544

6. Мисишин А. Джерела правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 6/2018. С. 41-45. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/9.pdf

7. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958) (the «New York Convention»). URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/new-york-convention-e.pdf (дата звернення: 30.06.2026)

8. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_069 (дата звернення: 30.06.2026)

9. Угода щодо застосування Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж 1962 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_336 (дата звернення: 30.06.2026)

10. Міжамериканська конвенція про міжнародний комерційний арбітраж 1975 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_024 (дата звернення: 30.06.2026)

11. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060#Text (дата звернення: 30.06.2026)

12. Перелік двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів у сфері правової допомоги та правового співробітництва у цивільних та кримінальних справах (по країнах), оприлюднений Міністерством юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/perelik-dvostoronnih-ta-bagatostoronnih-mijnarodnih-dogovoriv-u-sferi-pravovoi-dopomogi-ta-pravovogo-spivrobitnitstva-u-tsivilnih-ta-kriminalnih-spravah-po-krainah (дата звернення: 30.06.2026)

13. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#n77 (дата звернення: 30.06.2026)

14. Про міжнародний комерційний арбітраж. Закон України від 24.02.1994 року № 4002-XII/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text (дата звернення: 30.06.2026)

15. Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16.04.1991 № 959-XII/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text (дата звернення: 30.06.2026)

16. Про виконавче провадження. Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text (дата звернення: 30.06.2026)

17. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 30.06.2026)

18. Господарський процесуальний кодекс України. Закон України від 06.11.1991 року № 1798-XII/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text (дата звернення: 30.06.2026)

19. Нагнибіда В.І. Загальна характеристика застосування імперативних норм під час вирішення спорів у порядку міжнародного комерційного арбітражу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 45.* С. 77-81. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc45/juspradenc45.pdf

20. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 435-IV/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n81 (дата звернення: 30.06.2026)

21. Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж: навч. посіб. Київ: Алерта. 2019, 410 с.

22. Нагнибіда В.І. Принципи УНІДРУА: інструментальне призначення та місце в концепті lex mercatoria. *Методологія теорії і практики юриспруденції. Юридичний вісник. 2021. № 3. С. 15-23.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2021_3_4

23. Міжнародний комерційний арбітраж: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти усіх форм навчання / Подцерковний О.П., Будурова Г.М., Зятіна Д.В., Згама А.О.: [Електронне видання]. Одеса. НУ «ОЮА». 2021. С. 101. URL: https://economiclaw.com.ua/lit/mka_2021.pdf

24. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23.02.2006 року № 3477-IV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text (дата звернення: 30.06.2026)

25. Кобаль О.В. Актуальні питання судової практики у правовій системі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 44-47. URL: https://www.lsej.org.ua/3_2024/9.pdf

26. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114685588 (дата звернення: 30.06.2026)

27. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115860517 (дата звернення: 30.06.2026)

28. Нагнибіда В. І. Монографія. Механізм правозастосування при вирішенні спорів у міжнародному комерційному арбітражі / За наук. ред. проф. О. Д. Крупчана. К., 2020. 492 с. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1014/Nahnybida_Mono_Print_Final.pdf?sequence=1&isAllowed=y

29. Кравцов С.О. Проблемні питання визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*, 2013, 6-1 (2): 52-56. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-1-2/juspradenc6-1-2.pdf

30. Яковлєв В.В. Міжнародно-правові стандарти у сфері альтернативного вирішення спорів. *Порівняльно-аналітичне право–електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. 2017. № 3. С. 85-88. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7401f6cb-e8d2-4d93-820d-c37cdd7b6efa/content.

Дата першого надходження статті до видання: 15.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026